

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

29ate JAARGANG, NUMMER 10, OKTOBER 1993

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

NOG EEN KEER BISCHOFFERODE

Rond Bischofferode is het stil geworden. De hongerstakingen ondergronds hebben hun aktie beëindigd. De produktie wordt voortgezet zolang de sluiting nog geen feit is geworden. Nog altijd heerst er, wellicht door hoop gevoede, onzekerheid, maar de toekomst blijft er somber uitzien. De Treuhand, de regering en het koncern Kali & Salz zijn nog geen duimbreed geweken van hun standpunt dat de mijn dicht moet. In een vlugschrift wordt met tal van krachtige argumenten betoogd, dat het standpunt van de Treuhand enz. zwak is en kennelijk door de belangen van de konkurrentie wordt gedikteerd. Maar tegen belangen helpen argumenten, ook de best denkbare, bitter weinig. Voor de werkende bevolking van Bischofferode en wijde omgeving dreigt een barre winter. De economische situatie in de Bondsrepubliek en in het bijzonder die in de nieuwe, 'nieuw gewonnen' deelstaten, maakt het voor de arbeiders buitengewoon moeilijk, om niet te zeggen vrijwel onmogelijk, tot kansrijk verzet te komen. Maar de kalikompels van Bischofferode zijn omdat ze geen enkel perspektief zien. Hun vertwijfeling heeft ertoe geleid, dat uitgerend zij die wekenlang in hongerstaking waren een mars naar Berlijn begonnen, naar het hoofdkantoor van de Treuhand dus. Achterblijvende kameraden vroegen zich af of ze — verzwakt als ze inmiddels waren — er ooit zouden aankomen. Op het moment dat wij deze regels schrijven hebben wij daaromtrent geen nadere informatie.

In het vlugschrift waarvan wij hierboven spraken wordt vastgesteld dat de afzet van de kalimijn in Bischofferode traditioneel naar tal van westeuropese landen ging (en vooralsnog gaat!). Dat was al zo in de tijd van de DDR. Dat kwam (en komt) door de bijzondere kwaliteit van de desbetreffende kali die gebruikt wordt voor het maken van kalisulfaat en voor diverse soorten kunstmest, in het bijzonder kunstmest voor zure grond. Sinds 1988 is de afzet van de mijn in Bischofferode voortdurend gestegen. De klanten in Westeuropa zijn op het produkt van Bischofferode aangewezen. Zou dat produkt niet meer geleverd worden dan zijn de installaties van de desbetreffende ondernemingen voor een belangrijk deel nutteloos.

Waarom moet desondanks de mijn gesloten worden? Als Bischofferode dicht gaat verwerft Kali & Salz (op de achtergrond de chemiegigant BASF in Ludwigshafen waarvan Kali & Salz een dochter is) voor wat betreft de levering van kaliumsulfaat en kunstmest voor diversie doeleinden een monopolie. Dan is een konkurrent verdwenen die de prijs-politiek van Kali & Salz nadeling zou kunnen beïnvloeden. Daarom dan ook wordt de

overname van de mijn in Bischofferode door het bedrijf van Peine tegengehouden. En wie houdt dat tegen? De Treuhand, die wordt gesteund door Bonn, dat wil zeggen door het ministerie van financiën en door de regering.

Nadat wij in het bezit kwamen van het zojuist uitvoerig geciteerde vlugschrift ontvingen wij een aflevering van het Duitse tijdschrift *Wildcat* dat in zijn aflevering van september/oktober maar liefst zeven pagina's aan de aktie in Bischofferode wijdt. Niet zonder reden. Evenals wij acht de redaktie van dit blad de strijd tegen de dreigende mijnsluiting om diverse redenen van grote betekenis.

In de eerste plaats wordt er in *Wildcat* op gewezen dat de kali-mijnwerkers hun strijd geheel spontaan begonnen en dat zij niet slechts in verzet kwamen tegen de Treuhand, tegen Kali & Salz, tegen BASF en de overheid, maar al evenzeer tegen de betrokken vakbond. In feite was het de eerste maal dat er — sinds juni 1953 — in de nieuwe deelstaten van de Bondsrepubliek *zelfstandige* strijd werd gevoerd en dat op een tijdstip waarop daar sprake was van toenemende sociale spanning als gevolg van een voortdurend stijgende werkloosheid. Vandaar, zo konstateert ook het genoemde blad, dat de arbeidersbevolking in Oost-Duitsland allereerste blij gaf van sympathie en van solidariteit met Bischofferode.

Aan de tekst in *Wildcat* ontleen wij voorts het volgende: Dat de zelfstandige strijd van de kalimijnwerkers een betekenis kreeg die niet onderschat moet worden blijkt het duidelijkst uit een waarschuwing van Treuhand-manager Schucht. Die verklaarde: „Indien de hongerstaking in Bischofferode niet gebroken wordt, zal het moeilijk worden om in Duitsland nog inkrimping van arbeidsplaatsen tot stand te brengen.”

De regering in Bonn en de Treuhand zagen zich geplaagd voor de keus tussen twee ‚kwaden‘. Zou men concessies doen, dan was natuurlijk het hek van de dam en zou men bij iedere dreigende bedrijfssluiting in Oost-Duitsland op een herhaling van Bischofferode moeten rekenen. Toepassing van geweld zou, dat beseften men, tot een algemene explosie van sociale ontevredenheid kunnen leiden. Vandaar dat enerzijds dreigementen werden geuit en een ultimatum werd gesteld tot beëindiging van de bezetting, anderzijds echter beloften werden gedaan en onderhandelingen werden gevoerd. De mijnwerkers lieten zich noch door het een, noch door het ander intimideren.

Zonder strijdervaring waren zij bepaald niet. In 1989 — de DDR bestond nog — werd er in de kalimijn van Bischofferode gestaakt nadat tevoren, voor het eerst sinds de vorming van de zogenaamd ‚socialistische‘ republiek, over al dan niet neerleggen van de arbeid was gestemd. Niet slechts die in Bischofferode, maar alle kalikompels in de DDR kregen een loonsverhoging van 400 Mark.

Na de ‚*Wiedervereinigung*‘ gingen in het gebied rond Bischofferode tal van arbeidsplaatsen verloren. In juli 1992 verklaarde ministerpresident Vogel van de deelstaat Thüringen dat de kalimijn aldaar *niet* zou worden gesloten. Hetzelfde verklaarde de Treuhand in oktober van het vorige jaar. Twee maanden later, op 10 december, werd bekend gemaakt dat toch tot sluiting zou worden overgegaan. Op die dag begonnen de kompels spontaan hun zelfstandige strijd.

De arbeiders hielden niet alleen protestdemonstraties — ze trokken onder meer met duizend deelnemers naar de hoofdstad Bonn — maar ze namen ook contact op met allerlei anderssoortige bedrijven die eveneens met sluiting of aanzienlijke inkrimping van het personeel werden bedreigd.

Op 7 april j.l. werd de mijn bezet. Vier mijnarbeiders gaven het sein tot die bezetting. Men beoogde daarmee de voortzetting van de kaliproduktie te verzekeren. Op 8 april werd op meer dan één plaats de hoofdverkeersweg gebarricadeerd. Op 21 april drongen 40 arbeiders de Thüringse Landdag binnen. Op 23 april werd in Düsseldorf geprotesteerd

tegen het besluit van de Treuhand dat voorzag in de fusie van west- en oostduitse kalimaatschappijen en de sluiting van tal van mijnen. Diverse betogingen in diverse steden volgden. Een delegatie van de kalikompels trok onder andere naar het oostduitse Schwerklin uit solidariteit met de aktievoerende arbeiders van een aldaar gevestigde rederij.

Op 1 juli wordt besloten tot een hongerstaking. Twaalf arbeiders nemen hun verlof op en gebruiken dat om zich ondergronds te installeren. In korte tijd heeft het aantal hongerstakers zich tot veertig uitgebreid.

Op 14 juli demonstreren 500 kompels in Erfurt, alwaar de Thüringse Landdag in speciale zitting bijeen is. Op dezelfde dag wordt een zestig personen tellende delegatie uit Bischofferode in Bonn ontvangen. De regering belooft tot eind 1995 voor alternatieve arbeidsplaatsen te zullen zorgen. Voor de nuchtere kompels geen enkele reden om de strijd te staken. Van 16 juli af nemen ook vrouwen deel aan de hongerstaking.

De 17e juli '93 is een grote protestdag waaraan 3000 mensen uit de regio deelnemen. De regering van de deelstaat belooft dat zij ook na 1995 voor vervangende werkgelegenheid zal zorgen, maar het blijft bij vage beloften.

Op 20 juli richt de vakbond een brief aan al haar funktionarissen waarin wordt geëist dat zij zich onthouden van solidariteitsakties. De bond verlangt dat zijn vertrouwenslieden ook de funktionarissen van andere bonden daarvan zullen afhouden.

Op 29 juli gaan drie vrouwen die in hongerstaking zijn naar Ludwigshafen en ketenen zich daar vast aan de poort van de BASF-fabriek. Ze eisen dat de overeenkomst inzake de fusie van de kali-ondernemingen zal worden opgebroken.

Heel de maand augustus door zijn er voortdurend demonstraties, zowel in Bischofferode zelf als elders. In Berlijn ketenen vijftig kompels zich uit protest aan de Brandenburger Tor. In de loop van die maand worden in Kassel en Ludwigshafen solidariteitskomitees opgericht. De vakbond organiseert tegendemonstraties. Tegen eind augustus stelt de hongerstaking niet veel meer voor. Er werd wel door anderen dan de kalikompels aan de hongerstaking deelgenomen, maar de kalikompels zelf konden die aktie slechts voortzetten gedurende de tijd dat zij verlof konden opnemen.

Wildcat bevat ook een interview met een 36-jarige (bovengrondse arbeidster van de kalimijn die deelnam aan de hongerstaking en die in het gesprek nog eens nadrukkelijk wijst op het spontane karakter van de aktie, alsmede hierop dat daarover voortdurend gezamenlijk overleg plaats vond.

In december '92 — zo schrijft *Wildcat* — besloten de kalikompels tot aktie over te gaan en daarbij strijdvormen toe te passen die ieders aandacht trokken. Wat de bezetting betreft, zij hebben inderdaad een tijd lang in de mijn de lakens uitgedeeld. Zij waren heer en meester, zij bepaalden wie de mijn wel en wie de mijn niet in mocht. Maar nadat er gedreigd werd dat de mijn inplaats van eind '92 meteen dicht zou gaan als de bezetting niet werd opgeheven werd er alleen maar buiten de poort gepost.

Tenslotte komt ook *Wildcat* tot dezelfde konklusie als die waarmee wij dit artikel zijn begonnen, deze namelijk dat gezien de economische situatie de perspektieven voor de kalikompels somber zijn.

TWEEËRLEI KIK OP EEN BOEK OVER DE KLASSENSTRIJD

Zojuist is een nieuwe Nederlandse vertaling verschenen van een roman van de Franse schrijver *Emile Zola* die — zoals de schrijver zelf ooit opmerkte — gaat over de strijd tussen kapitaal en arbeid. Zaterdag 25 september j.l. stond er in *NRC/Handelsblad* een zeer uitvoerige bespreking. De recensent laat de auteur, het werk en de vertaling recht wederen. Vrijwel alles wat hij konstateert zal de lezer van het boek beamen. Niettemin hebben wij, geenszins toevallig overigens, daarop een andere kijk dan hij. Nauwkeuriger geformuleerd: van datgene wat voor ons de voornaamste betekenis van het boek uitmaakt wordt in de recensie met geen woord gerept.

De huidige Nederlandse vertaling is niet de eerste. Eind jaren '30, begin jaren '40 verscheen er in de ARBO-reeks van de Arbeiderspers onder dezelfde titel die thans gekozen is het boek *De mijn*. De Franse titel luidt *Germinal*. De schrijver van de recensie in *NRC/Handelsblad* vindt het jammer dat de oorspronkelijke titel niet is gehandhaafd. Die mening delen wij niet.

Germinal (in het Nederlands ‚kiemmaand’) was de zevende maand van de in 1792 ingevoerde revolutionaire kalender die liep van 21 maart tot 21 april. In die periode eindigt het boek. Op de laatste bladzijde ervan verlaat een van de hoofdfiguren het mijngebied, lopend door de ontluikende natuur van het Franse landschap waar het jonge groen aan de bomen komt en het wel lijkt alsof men het jonge gras ziet groeien in de weiden. Zola heeft het beeld niet zomaar opgeroepen. In de voorafgaande bladzijden is sprake van een uiteindelijk verloren staking. Moedeloos en verbitterd wordt het werk hervat. De vernieuwing in de natuur na een doodse winter is voor Zola het symbool van nieuwe moed bij de zojuist verslagen mijnwerkers, die even zeker komen zal. Maar wie van de Nederlandse lezer of lezeressen is zo vertrouwd met de kalender van de Franse revolutie of heeft zoveel kennis van de Franse taal dat de met het woord *germinal* verbonden symboliek terstond begrepen wordt? Voor het Nederlandse taalgebied geeft een titel als *De Mijn* het onderwerp van het boek veel duidelijker aan.

„Zola”, schrijft onze recensent, „bezoekt de noordfranse mijnstreek (. . .) in 1885 op het moment dat er grote stakingen (. . .) waren uitgebroken.” Uit de context krijgt men de indruk dat Zola zich toen de voor zijn boek noodzakelijke gegevens heeft verschaft. Dat klopt niet, overigens zonder dat deze onjuistheid veel afbreuk doet aan de bespreking. Zola schreef ‚*Germinal*’ tussen 2 april 1884 en 23 januari 1885. De mijnstreek tussen Lille en Valenciennes heeft hij inderdaad bezocht — zoals later de Britse schrijver Orwell de mijnstreek rond Wigan en Manchester zou bezoeken — maar niet op het door de recensent genoemde tijdstip. Zola bezocht het noordelijk mijnbekken nog vóór maart 1884, nog eer hij de pen op het papier zette. Op het door de recensent genoemde tijdstip was zijn boek al voltooid.

Onze recensent konstateert, dat Zola „opvallend nauwkeurig m i j n t e c h n i s c h tewerk is gegaan.” Het is waar en zijn opmerking verklaart de kop boven zijn bespreking: „*De echtheid van Zola’s mijnen*” Maar juist deze opmerking en deze kop typeren het verschil tussen hem en ons.

Hoe „echt” en „nauwkeurig” Zola’s beschrijving van de toenmalige mijnen ook mag zijn, voor ons is de grote (en wellicht blijvende) betekenis van zijn boek gelegen in zijn beschrijving van de mijnwerkers. Uit die beschrijving komt onmiskenbaar naar voren, dat zij n i e t voor ideeën of idealen, niet op grond van toekomstverwachtingen of maat-

schappijvisies maar voor hun direkte materiële belangen strijden. Als tijdens een stakersvergadering een aanhanger van de (in 1884 overigens al ter ziele gegane) Eerste Internationale het woord voert, dan wekt hij bij de in afschuwelijke armoede verkerende mijnwerkers heel wat minder geestdrift dan de spreker die gewaagt van hun direkte noden, hun honger en hun gebrek.

In onze ogen is het de grote verdienste van Zola, dat hij het leven en de strijd van de mijnwerkers zonder — als wij het zeggen mogen — ‚linkse‘ vooringenomenheid heeft geschilderd, die dergelijke schilderijen praktisch altijd ietwat gekunsteld en daardoor juist onecht maakt. Zola heeft de mijnwerkers van zijn dagen niet beschreven zoals zij op grond van bepaalde opvattingen zouden moeten zijn, maar zoals zij werkelijk waren.

Nog voordat *Germinal* verschenen was werd Zola geïnterviewd door een journalist van het Franse dagblad *Le Figaro*. Die meende, op grond van wat inmiddels omtrent de inhoud van het nog te verschijnen boek bekend was geworden, dat de schrijver wel duidelijk partij koos voor de mijnwerkers. „Ik kies”, antwoordde Zola, „geen partij. Ik ben niet vóór en niet tégen hen. Ik beschrijf de werkelijkheid. Het is aan de lezers om konklusies te trekken.” Het is deze strikte afwezigheid van enige vooropgezette mening, die Zola’s tekst zo realistisch en indringend maakt.

Aan de lezers om konklusies te trekken! Inderdaad. Maar vanzelfsprekend waren (en zijn) die konklusies zeer verschillend al naar gelang de respektievelijke maatschappelijke posities. Na de verschijning van *Germinal* hadden de burgerlijke critici er geen goed woord voor over. De schildering van de misère noemden zij „sensationeel en overdreven”. De beschrijving van soms uiterst intieme details van het dagelijks leven van de mijnwerkers deden zij misprijzend af als „bestiale erotiek”, natuurlijk zonder zich ook maar een ogenblik af te vragen of de destijds heersende sociale verhoudingen soms voor de beschreven feiten aanspakelijk waren en dus mijsprijzen verdienden, enzovoorts, enzovoorts.

Met die burgerlijke critici uit het laatste kwart van de vorige eeuw heeft de recensent van *NRC/Handelsblad* niets gemeen. Hij schrijft: „Het boek bevat beklemmende sfeertekeningen. Men ruikt de dood in de krotten waarin de mijnwerkers onder de rook van de mijn werden ondergebracht.” Hij noemt het boek ook: „een verhaal over gewetenloze mijneigenaren, die zwolgen in kopieuze maaltijden, terwijl de mijnwerkers geen korst brood meer hadden om zich te voeden.” Hij weet ook, dat Zola de kompels niet zonder meer als ‚helden‘ heeft getekend. En niettemin heeft de recensent meer oog voor de „echtheid van Zola’s mijnen” dan voor de „echtheid” van de beschreven strijd.

„*De Mijn*”, zo schrijft hij aan het slot van zijn bespreking, „moet worden gezien in het licht van zijn tijd.” Dat is waar voor wat betreft de technisch zo nauwkeurige beschrijving van de mijnen. Maar het geldt niet voor de beschrijving van waarom arbeiders tot strijd overgaan, niet voor de beschrijving van de aarzelingen die ze daarbij aan de dag leggen, niet voor de beschrijving van hetgeen hun gedachten tijdens een konflikt beheerst. Die beschrijving, die — zoals hierboven opgemerkt — uiteraard onbedoeld de volstrekte afwezigheid van elk soort van ideologie laat zien, heeft aan aktualiteit niets ingeboet.

Akkoord! *Germinal* is een roman. Over de literaire kwaliteiten daarvan kan men van mening verschillen. Wij kennen de recente vertaling niet, waarvan de recensent de taal soms gezwollen vindt zodat die, zegt hij, melodramatisch overkomt. De taal van het origineel willen wij niet zó karakteriseren. Het liefdesverhaal dat een deel van de tekst vormt vinden wij, in tegenstelling tot de recensent, niet drakerig. Er wordt een verhouding beschreven die wij gezien de levensomstandigheden van de mijnwerkers heel logisch noemen. Maar het belangrijkste voor ons is, dat Zola een reëel stuk klassenstrijd heeft beschreven en daarbij de werkelijkheid geen geweld aandoet.

C.B.

EEN REële KIJK OP DE VAKBONDEN

Het gebeurt niet alle dagen, om niet te zeggen vrijwel nooit, dat men in een burgerlijk blad een tamelijk realistische beschouwing over het functioneren van de vakbeweging aantreft. In het algemeen kan van journalisten gezegd worden, dat zij, voor wat de vakbondsmythe betreft, van weinig kritische zin getuigen. Is er sprake van arbeidskonflikten waarover in de kranten wordt geschreven, hetzij omdat er een belangrijke onderneming of een belangrijke bedrijfstak door wordt getroffen, dan steken de heren vrijwel altijd hun licht alleen maar op bij vakbondsfunktionarissen. Breekt er een zogenaamde ‚wilde‘ staking uit, dan leest men doorgaans weinig meer dan de ene korte zin, dat „de bond er niet achter staat“. Kortom: de berichtgeving kenmerkt zich door een grote eenzijdigheid. Over de functie van de vakbeweging in de samenleving en over de wijze waarop deze wordt vervuld plegen de media doorgaans het stilzwijgen te bewaren.

Het mag als bekend worden verondersteld, dat de regel door de uitzonderingen wordt bevestigd. Een van de uitzonderingen troffen we eind september aan in *De Volkskrant*. Een zekere Thom Meens (we weten niet of het om een redakteur dan wel om een incidentele medewerker gaat) beschreef daar zonder een blad voor de mond te nemen de wijze waarop een vakbond tewerk gaat wanneer het er, zoals Meens schrijft, om gaat „de leden een droeve boodschap door de strot te duwen“. Dat zal, zegt Meens, wel lukken als de bonden kunnen zeggen dat ze als een leeuw hebben gevochten om nog erger te voorkomen.

Meens: „Het scenario voor die slecht-weer-boodschap is overbekend. De onderhandelaar trekt een droevig gezicht, zet een doodgraversstem op en verkondigt dat ‚ze‘, de bazen niets wilden dan alleen maar verworven rechten afbreken. Maar dat is ze niet gelukt. De bond heeft voor de poorten van de hel nog enkele successen weten weg te slepen. De cao-resultaten doen pijn, maar het had erger gekund.“

Ter illustratie verwijst Meens naar de uitkomsten van de onderhandelingen bij rijk en gemeente. De manier waarop de bonden die aan de leden hebben verkocht spreekt boekdelen, zegt hij. „De dankbare leden zeiden volmondig ja tegen hun contracten die desondanks een flink verlies aan koopkracht betekenen.“

Meens schreef zijn artikel naar aanleiding van de rede die de FNV-bestuurder De Waal op 23 september hield in het Groningse Bedum. In die rede distantieerde De Waal zich op duidelijke wijze van FNV-voorzitter Johan Stekelenburg. Dat moest hij volgens Meens wel doen. Stekelenburg had namelijk een week eerder allerlei toezeggingen gedaan, die Meens karakteriseert als „leuk nieuws voor werkgevers en kabinet“. Stekelenburg gaf „nog voor de onderhandelingen zijn begonnen alvast alles weg.“ Terecht voegt Meens er aan toe, dat dit „zondigen is tegen les één van het onderhandelaarshandboek.“

Verderop betoogt Meens, dat het scenario vereist, dat „de vakbeweging aan het begin van de onderhandelingen hoog genoeg inzet.“ Stekelenburg deed dat niet. Hij „dreigde te veel weg te geven. Hij was te eerlijk.“

Meens ziet heel scherp, dat de uitkomsten van „het onderhandelingscircus“ ongetwijfeld overeen zullen komen met alle toezeggingen die Stekelenburg bij voorbaat al deed. Maar niet eerder dan nadat de bonden dát hebben geleverd wat een openhartige werkgeversvertegenwoordiger ooit een „schijngevecht“, een „komedie voor de achterban“ heeft genoemd.

Meens spreekt niet, en dat viel van hem ook niet te verwachten, over het *w e z e n* van de vakbeweging. Bij hem ontbreekt iedere verwijzing naar het feit, dat de door hem

waargenomen ‚eerlijkheid‘ van Stekelenburg hieruit voortspruit, dat de vakbeweging een instituut van de burgerlijke maatschappij is en, terwille van een zo ongestoord mogelijke voortgang van het kapitalistisch produktieproces, het kapitaal onmisbare diensten bewijst, tegelijkertijd met het bewijzen van *b e p a l d e* diensten aan de eigen leden.

Als Meens Stekelenburg „te eerlijk” noemt, dan komt die eerlijkheid er op neer, dat deze het kapitaal een bijzonder slechte dienst heeft bewezen door het in zijn ijver een *te goede dienst* te bewijzen. Dat verklaart ook waarom de werkgevers na de ferme taal van De Waal niet van schrik van hun stoel zijn gevallen, zoals Meent konstateert. „Integendeel”, zegt hij. Logisch want De Waal ondernam een poging een slechte dienst weer een beetje goed te maken.

„Onderhandelen”, schrijft Meens, „is een spel van geven en nemen”. Inderdaad een *spel*, de komedie met andere woorden, die wordt opgevoerd wanneer bij de verkoop van de arbeidskracht de prijs daarvan moet worden bepaald.

Stekelenburg gaf volgens Meens op voorhand alles weg. Wat deze vooral ‚weggaf’ was het masker, dat de werkelijke rol van de vakbeweging verbergt, verbergen *m o e t* om deze naar ‚behoren’ te laten functioneren. Daartegen heeft De Waal geprotesteerd, of liever gezegd: nadat Stekelenburg het masker liet vallen heeft De Waal zich gehaast het weer op te zetten.

— 0 —

WERKEN BIJ NISSAN WAT WIL DAT IN DE PRAKTIJK ZEGGEN

In de afgelopen vijftien jaar hebben Japanse ondernemingen op grote schaal in Groot-Brittannië geïnvesteerd. In 1979 was er in het noord-oosten van Engeland één Japans bedrijf gevestigd. Nu zijn het er meer dan veertig. Het grootste is *Nissan Motor Manufacturing UK* met 4.000 werknemers. De verwachte produktie in 1993 bedraagt meer dan 200.000 auto’s.

Nissan heeft in Groot-Brittannië „nieuwe, dat wil zeggen Japanse produktieverhoudingen” geïntroduceerd, die er op zouden neerkomen, dat er geheel nieuwe, andere verhoudingen tussen de arbeiders en de onderneming zouden zijn gecreëerd met als gevolg, dat de arbeiders zich met het bedrijf zouden identificeren, dat allen die bij het bedrijf in dienst zijn zich als één grote familie zouden voelen. Er zou, als men Nissan of de propagandisten van deze nieuwe verhoudingen wil geloven, in dit bedrijf, tengevolge van de door Nissan toegepaste methoden, geen enkele reden of aanleiding zijn voor sociale onrust of voor wat ‚strijdbaarheid’ van de arbeiders kan worden genoemd. De werknemers van Nissan kunnen zich (anders dan in Groot-Brittannië traditie is) slechts bij één enkele vakbond aansluiten: de AEU, de *Amalgated Engineering Union*, die met de onderneming overeengekomen is, dat er geen staking zal worden uitgeroepen en die de enige bond is, die Nissan heeft erkend.

Maar wat is er waar van de „harmonie” en de „familiesfeer” waarop Nissan prat gaat en die het bedrijf aan het Britse ondernemersdom ten voorbeeld stelt? Twee Britse onderzoekers, die al eerder publikaties over de bij Nissan toegepaste methoden op hun naam hadden staan, hebben onlangs in het tijdschrift *Science as Culture* over een en ander een boekje open gedaan. De lezing van het desbetreffende artikel laat maar één konklusie

toe: wat Nissan verkondigt is niets anders dan een sprookje en de zogenaamde nieuwe methoden, die grondig zouden verschillen van die welke ooit door Ford of Taylor zijn uitgevonden, zijn allesbehalve nieuw en verschillen daar niet wezenlijk van.

De twee onderzoekers, Philip Garrahan en Paul Stewart, baseren hun konklusies op een reeks van gesprekken met Nissan-arbeiders. In hun opstel geven zij een deel van die gesprekken met wat zij vroegen en wat er werd geantwoord nauwkeurig weer. Zij merken daarbij van tevoren op, dat zij de namen van de geïnterviewden hebben veranderd „om mogelijke repercussies van de kant van het bedrijf te voorkomen”. „Om repercussies van Nissan te voorkomen”! Alleen dat al geeft het nodige te denken omtrent de betekenis van de hoog geprezen ‚harmonie’. Twijfel lijkt gerechtvaardigd. Dat blijkt maar al te zeer wanneer men verder leest.

Bij Nissan bestaat een speciaal ontwikkelde methode om de kwaliteit van de geproduceerde auto's te controleren. Die methode maakt het mogelijk bij een eventueel ontdekte konstruktiefout precies vast te stellen welke ploeg en in veel gevallen zelfs *wie* daarvoor verantwoordelijk is. „Heeft een arbeider die daarvoor dan ter verantwoording wordt geroepen echt het gevoel dat hij als lid van de Nissan-familie wordt beschouwd?”, luidde de vraag. „Niks hoor”, was het antwoord. „Natuurlijk zijn er wel enkelingen die geen kwaad woord over Nissan kunnen horen, maar over het algemeen zijn wij anti-Nissan.”

Regelmatig worden er — met groepen van een man of tien — werkbijeenkomsten gehouden. Fouten worden daar behandeld. „We zitten in een cirkel en wie iets fout heeft gedaan moet midden in die cirkel gaan staan en dan moeten alle anderen roepen: dit of dat heb jij fout gedaan. Dan zijn er mannen van 35 jaar ongeveer die op die manier worden toegeroepen door jonge groepsleiders van 22 jaar.”

„Worden de fouten niet besproken?”

„Nee, er wordt alleen maar op deze manier geschreeud. Meer niet. En verder wordt er alleen gezegd hoe groot de produktie van de vorige dag is geweest en hoe groot die had moeten zijn.”

„Wordt er iets teruggezegd?”

„Nee, iedereen houdt z'n mond, want de opzichters hebben altijd gelijk. Ook als ze ongelijk hebben, dan hebben ze nog gelijk. De opzichters en de managers hebben alles voor het zeggen.”

Ander onderwerp: „Moet je aan de lopende band altijd dezelfde verrichtingen uitvoeren?”

„Ja.”

„Kreeg je daarvoor een speciale opleiding?”

„Nauwelijks.”

„Kreeg je hulp van makkers uit je groep?”

„Er was in feite geen sprake van een groep. Ieder stond voor een speciale verrichting en zolang het daarmee vlotte zodat de man even verder aan de band geen moeilijkheden kreeg was alles o.k. en lette niemand op een ander.”

„Wat als je naar de w.c. moest?”

„Wachten tot de pauze.”

„Wat als iemand ziek werd?”

„Ik werd een keer ziek, maar ik moest doorwerken totdat ik werkelijk niet meer kon. Eén keer viel iemand flauw. Hij moest worden weggedragen. De band moest uiteraard stoppen. Toen het zover was dat de band weer in beweging kon worden gezet, hadden ze hem bijgebracht en kwam hij z'n plaats weer innemen.”

„Is het werk zwaar?”

„Heel zwaar. Als ze het nodig vinden loopt de band soms sneller. Na een dag werken ben ik gebroken.”

„Wat onderhoud en reparatie betreft: je wordt als een goede monteur beschouwd als je reparaties kunt verrichten in wat de ‚standaardtijd‘ heet, dat wil zeggen even vlug als de band loopt. Die ‚standaardtijd‘ is ongelooflijk kort. En de ‚standaardtijd‘ is dus niet altijd gelijk. Als de band sneller loopt is de ‚standaardtijd‘ korter.”

„Zijn er rustperiodes?”

„Om tien uur ’s morgens en kwart voor drie ’s middags is er een pauze van 15 minuten. Na een dag werken ben ik heel erg moe.”

De echtgenote van een ondervraagde: „Ik haat Nissan. In het begin viel Bill al bij het avondeten in slaap. Soms zei hij: ‚Er is iets op de tv wat wil wil zien‘. Maar dan was hij al in slaap gevallen nog eer het afgelopen was.”

De twee onderzoekers constateerden, dat uit de gesprekken met de arbeiders bleek, dat de bedrijfsleiding er onafgebroken op uit was de arbeiders zo sterk onder druk te zetten dat er steeds meer werd geproduceerd. In een periode van twaalf maanden was er duidelijk sprake van een hoger tempo. Eén van de geïnterviewden verteld, dat het hem frustreerde en moe maakte en dat hij bij thuiskomst zowat niet meer op z’n benen kon staan. De twee onderzoekers konkludeerden dat de zogenaamd nieuwe methoden van Nissan, afgezien dan misschien van wat technische wijzigingen, volstrekt niet verschilden van die welke bekend zijn aan elke arbeider die aan de lopende band staat.

„En wat betreft de vakbond?”, vroegen de onderzoekers.

„Daar wordt nooit onder mekaar over gepraat; die wordt ook nooit genoemd. Het is ook riskant om de bond ter sprake te brengen. Wij hebben soms een hypotheek opgenomen en we hebben gezinnen dus zo lang we werk hebben passen we wel op dat we niet ontslagen worden.”

„Hoe staat het met de werkomstandigheden?”

Het was aanvankelijk heel lawaaiig. Pas na vijf maanden kregen we oordoppen. In de spuiterij is het zó erg dat je door de verfnevel je maat soms niet een kunt zien. Je ogen zijn gezwollen. Je draagt wel brillen, maar er is zoveel verfnevel dat de verf zich aan de glazen hecht en je dan niets kunt zien. Je kunt ze dus niet aan één stuk door dragen en zo lang je spuit is er geen mogelijkheid om de glazen schoon te maken. En je krijgt verdunner in de ogen.”

„Kon dat aan de orde worden gesteld in een groepsbespreking?”

„Nee.”

„Bij wie kon je dan een klacht indienen?”

„Het gebeurde zelden dat iemand zich wilde beklagen. De bedrijfsleiders hebben te veel zeggenschap. Over dit soort dingen werd alleen onderling gepraat tijdens de pauze”.

„Waren of kwamen er nooit vertegenwoordigers van de vakbond in het bedrijf?”

„Nooit. Ik heb er nooit een gezien.”

Er is een ondernemingsraad, schrijven de onderzoekers. Maar wat stelt die voor? De leden ervan zijn uiterst voorzichtig. Ze wagen het nauwelijks uiting te geven aan datgene wat zich op de werkvloer afspeelt en bij de feitelijke gang van zaken in het bedrijf wordt de ondernemingsraad niet betrokken. Wat de ondernemingsraad doet? „De kat uit de boom kijken en op de werkvloer aan de arbeiders vertellen wat of de directie wil. Wat wij willen, dat wil Nissan niet horen.”

De onderzoekers stellen vast dat er bij de arbeiders van Nissan grote ontevredenheid heerst. Dat blijkt onder meer uit het aanzienlijke verloop. Het staat vast, schrijven ze, dat geen van de sprookjes van Nissan ook maar enige vat heeft op de arbeiders. Die ervaren

hoezeer die in strijd zijn met de werkelijkheid.

Eén van de geïnterviewden vertelde, dat hij werkelijk gedacht had, dat er bij Nissan andere werkverhoudingen zouden zijn dan elders:

„Bij Nissan is het net als overal. Wat of dat betekent voor de toekomst? Binnen vier of vijf jaar zal er een staking uitbreken.”

Uit de manier waarop Garrahan en Stewart hun artikel besluiten blijkt zonneklaar, dat zij ,wetenschappelijke onderzoekers' zijn, die zich interesseren in arbeidsmethoden en produktieverhoudingen, maar al hun gesprekken met arbeiders ten spijt toch weinig begrip hebben voor dat wat het handelen van de arbeidersklasse bepaalt. In verband met de opmerking van de zopas geciteerde geïnterviewde — die de reële kans op een arbeidsconflict in de naaste toekomst zag — schrijven de onderzoekers, dat de Nissan-arbeiders weinig mogelijkheden hebben zich tegen de bedrijfsleiding te verzetten. Voor weerstand is kollektief optreden vereist en de Nissan-arbeiders kunnen niet kollektief optreden, zo menen Garrahan en Stewart, doordat de vakbond AEU hen in de kou laat staan. Van zelfstandig optreden en onofficiële akties schijnen deze twee ,wetenschappers' nooit gehoord te hebben. Bij wat de geïnterviewde — nog wel met „zekerheid” naar hij zei — als onontkoombaar perspektief schilderde, kan het tweetal zich niets voorstellen. Maar daar wordt het natuurlijk niet minder onontkoombaar van.

— 0 —

GESPREK BIJ EEN TRAMHALTE

A: Als de heren politici hun zin krijgen dan wordt onze WW-uitkering gekort.

B: Onze WW-uitkering gekort? Waarom dat?

A: Er zijn teveel werklozen. De werkloosheid stijgt onrustbarend.

B: Onrustbarend voor wie?

A: Voor degenen die niet werkloos zijn en het ook vast wel niet zullen worden.

B: Maar als je het vast niet zult worden hoef je je toch niet ongerust te maken?

A: Jij begrijpt er echt niets van. De WW-uitkering wordt gekort opdat er minder werklozen zullen zijn.

B: Dat begrijp ik inderdaad niet. Als duizend mensen die, om maar een getal te noemen, nu 500 gulden beuren na de korting opeens 475 gulden krijgen, dan zijn dat toch nog altijd duizend mensen?

A: Je bent werkelijk bijzonder dom. Ik zal het je uitleggen. Wie nu 500 gulden beurt ontvangt maar weinig minder dan — op het getal moet je zoals gezegd niet letten — iemand die het minimumloon ontvangt. Voor hem heeft het dus, zegt men, heel weinig zin om te gaan werken. Maar wie opeens 25 gulden minder ontvangt die zoekt heus wel een baan.

B: Denk je dat?

A: Nee oen, dat denk ik niet, dat denkt de minister.

B: Dus die denkt: ik maak de WW-uitkering kleiner, dan komen er banen. Zou je niet liever die minister een oen noemen inplaats van mij?

A: Nou begrijp ik niet wat je bedoelt.

B: Naar iets zoeken is toch alleen maar zinvol als er iets is? Zoeken naar iets dat er helemaal niet is is toch weinig zinvol om niet te zeggen dwaas?

- A. Vind jij het dwaas als een werkloze een baan zoekt?
- B. Wie is er nou een oen? Ik vind de minister een oen? Ik vind de minister dwaas als hij denkt dat gekortwiekte werklozen wel een baan zullen accepteren als er geen banen zijn. Van zoeken verandert de werkloosheid niet.
- A. Nee, van banen accepteren natuurlijk. Dat weet ik ook wel.
- B. Om een baan te accepteren moet er een baan zijn. Daar staat die slimme minister niet bij stil.
- A. Maar dat hoeven ze toch ook helemaal niet! Banen scheppen is niet hun taak, maar die van het bedrijfsleven. En als de WW-uitkering gekort wordt, dan levert dat niet weinig besparing op, of er nu banen zijn of niet! Snap je?
- B. Daar komt onze tram. Als die kortingen door gaan kunnen we de tram niet eens meer betalen. Dan moeten we lopen. Wij! Niet de minister of de politici.

— 0 —

WAT TE DENKEN VAN JELTSIN'S ZEGE?

Michail Gorbatsjov, die als voormalig president van de voormalige Sovjet-Unie de voorganger van Boris Jeltsin is geweest, heeft na de jongste gebeurtenissen in Moskou verklaard, dat hij het noch met Roeslan Chasboelatov of Alexandr Roetskoj eens was, noch met Jeltsin. Er zijn weinig dingen die wij hem kunnen nazeggen, dit wel Wij hebben niets gemeen met hen, die wel niet formeel maar niettemin wat het wezen van de zaak betreft, leninist zijn; wij staan uiteraard mijlen ver van de nationalistten waarmee die verkapte bolsjewieken een bondgenootschap sloten zolang het tegen Jeltsin ging. Maar wij behoren al evenmin tot hen die, zoals Clinton of John Major bijvoorbeeld, Jeltsin beschouwen als een kampioen van welke democratie dan ook. Hij is geen kampioen van de burgerlijke democratie die Clinton zegt voor te staan, hij is geen kampioen van de arbeidersdemocratie die wij pas voor een echte democratie houden.

Waarom toont zich het burgerlijke Westen zo opgelucht over de overwinning die Jeltsin behaald heeft op de parlementariërs die zich te Moskou in het Witte Huis hadden verschanst? Hun opluchting komt hieruit voort dat, zeggen zij, de zege van Jeltsin hun de zekerheid geeft, dat voortgang zal worden gemaakt met het hervormingsproces in Rusland.

Dat hervormingsproces is evenwel niet in gevaar geweest. Het is onomkeerbaar. Indien Chasboulatov c.s. zouden hebben gezegevierd en vervolgens een poging zouden hebben ondernomen om de aarzelend op gang gekomen hervormingen terug te draaien dan zou dat onherroepelijk hun ondergang hebben betekend. Van Boris Jeltsin kan echter niet worden gezegd, dat uitgerekend hij de man is die het hervormingsproces in een stroomversnelling zal brengen.

In West-Europa is de democratie als politiek systeem het produkt van de burgerlijke samenleving en voor zover zij moest worden bevochten is zij bevochten door de burgerij die in haar strijd de opkomende arbeidersklasse de kastanjes uit het vuur liet halen. Deze burgerlijke democratie, en daarover gaat het wanneer lieden als Clinton of Major van democratie spreken, is de politieke bovenbouw van een samenleving die beantwoordt aan de maatschappelijke behoeften van de burgerlijke klasse die kapitaal bezet en die de arbeidskracht van vrije arbeiders koopt.

In Rusland was een dergelijke burgerlijke klasse zwak en zonder werkelijke sociale betekenis. Dat maakte dat de burgerlijke revolutie — de revolutie van 1917 — er niet door de burgerij kon worden voltrokken en de kapitalistische produktiewijze er een andere vorm kreeg dan in het Westen. De Russische historicus Joeri Afanasjev betoogt in feite hetzelfde als hij zegt ¹⁾ dat er zonder privaatbezit geen sprake van democratie is en dat — gezien het feit dat de privatisering van de produktiemiddelen in Rusland nog maar betrekkelijk weinig voorstelt — de (burgerlijke) democratie er niet meer is dan een armzalig kasplantje waarvan nog maar moet worden afgewacht of het gedijen zal.

Waar het in de eerste oktoberdagen in Moskou om ging, dat was de vraag wie er in Rusland, of liever gezegd in de Russische Federatie, de macht zou uitoefenen. Belangen tegenstellingen, zoals die tussen bourgeoisie en adel of tussen bourgeoisie en proletariaat waren niet aan de orde. Dat verklaard daarom de gewelddadige strijd om het Witte Huis aan de Moskwa de bevolking van Moskou en héél de Russische bevolking praktisch onverschillig liet, terwijl die in het Westen door politici en intellectuelen ademloos werd gevolgd.

Een situatie zoals in West-Europa in het midden van de vorige eeuw, toen de arbeidersklasse in diverse landen een zeker en tijdelijk belang had bij de overwinning van de bourgeoisie, doet zich in Rusland, waar een dergelijke bourgeoisie ontbreekt, niet voor. Jeltsin is derhalve niet de vertegenwoordiger van een dergelijke bourgeoisie, derhalve niet een demokraat in de westerse, burgerlijke zin. De door hem behaalde zege is wel het duidelijke teken dat het verleden onherroepelijk voorbij is, maar zijn overwinning garandeert nog geenszins de overwinning van de democratie, noch die van de burgerlijke, noch die van de proletarische, die uiteraard nog helemaal niet aan de orde is.

Niet Jeltsin garandeert de zege van de democratie. Haar definitieve doorbraak hangt af van de voortgang der hervormingen. Jeltsin zien wij als een typische figuur van een tijdperk waarin het oude onwerkkelijk is geworden, het nieuwe, de burgerlijke democratie, nog allesbehalve werkelijkheid is. Wat men zijn zwakte en zijn aarzelen heeft genoemd spuit hieruit voort. Wellicht zullen, naarmate de hervormingen zich duidelijker aftekenen, andere figuren dan Jeltsin op het politieke toneel verschijnen.

1) Zie *De Volkskrant* van 9 oktober j.l.